

manje su oštre i jednoznačne kvalifikacije spojive sa oprezom, odmerenošću i naporom za diferenciranjem činilaca kod procene krupnih istorijskih procesa. U analizi je korišćena bogata literatura različite naučne vrednosti: prevladava disidentska literatura, zatim zapadna "liberalna kremljologija" (S. Neumann, Fainsod, Inxeles), analiziraju se radovi Lenjina i Staljina, dok je marksistička naučna literatura o socijalizmu ignorisana (Deutscher, R. Lorenz, Boffa) ili proglašena bezvrednom (Ellenstein). Sličan je slučaj i sa korišćenom literaturom o fašizmu (ignorišu se npr. empirijska istraživanja F. Neumanna, T. Masona i godinama vođena debata u berlinskom časopisu "Das Argument"). Već izbor literature pokazuje da je stanovište polemički-opredeljeno, a kritičnost pisca prema selektivnoj literaturi neujednačena. Ključni značaj imaju svedočenja disidenata (od književnika do naučnika). Istoričar Francuske revolucije vlastite koordinate istorije 20. veka ispunjava širokim citatima iz disidentskih radova (A. Malraux, V. Serge, B. Souvarine, H. Rauschnig, H. Wells, A. Gidde, R. Rollan, W. Gurian). Primetna je sporadična i nesistematična kritičnost prema disidentskim viđenjima socijalizma, dok su svedočenja levičara i komunističkih simpatizera uglavnom proglašavana za iluzije i naivnosti. Fire pozdravlja otrežnjenja disidenata i njihov zaokret ka antikomunizmu i drži da je upravo to bila epohalna svest između dva svetska rata. U tom sklopu selektivno tumači gledanja Tomasa Mana i ne pominje njegove često navođene reči iz izbeglištva: "Vi vidite da za mene ljudski ideal ne leži u jednom socijalizmu u kojem ideja jednakosti potpuno preteže nad idejom slobode i verujem da na mene ne može pasti sumnja da sam pobornik komunizma. Uprkos tome ne mogu da u strahu građanskog sveta od reči komunizam, u tom strahu od koga fašizam toliko dugo živi, ne vidim sujeverje i detinjariju, osnovnu budalaštinu naše epohe" (Vizling 1981, 290). Teško je verovati da Fireu nisu bile poznate ove dosta citirane Manove reči (Wippermann 1999), pre će biti da ih je ignorisao, na sličan način kao što je jednostrano ocenio "Rusku revoluciju" R. Luksemburg (Fire 1996, 107-110) prećutkujući gore pomenutu izričitu podršku Oktobru i pohvale upućene Lenjinu i Trockom u ovom radu poljskog komunista.

Fransoa Fire pripada redu komunista "otrežnjenih od velike iluzije" koji se u zavisnosti od obima i karaktera idejnog zaokreta nazivaju revizionistima, renegatima ili konvertitima (Silone, Borkenau, Koestler, Burnham, Giddes, itd.). Saznajna nadmoć disidentske pozicije za Firea je samorazumljiva: "Iz shvatljivih razloga samo bivši komunisti poseduju iskustvo o tome kakav je taj sistem iznutra i mogućnost da ga analiziraju spolja". Doduše pri tome se uz laku zebnju pita samokritički: ali kako im verovati kada su ranije tvrdili suprotno (Fire 1996, 543)? Uz to nad njima stalno lebdi moralna optužba da su promenili tabor i prijatelje i da je najteže prvi put "preveriti". U ovim uzgrednim opaskama, koje Fire samo napominje kao ogradu, ali ih ozbiljnije ne razmatra, je u stvari nagovešten jedan od važnih problema sociologije saznanja s kraja 20. veka koji se olako "gura pod tepih". U kojoj meri masovna i radikalna promena idejnog opredeljenja bivših marksista može biti pouzdana i trajna osnova njihovog tumačenja socijalizma. Ako je jedna strast zamenjena drugom koliko će i ova potonja biti trajna. Ne čudi što se Fire ne bavi neličnim strukturnim izvorom moguće disidentske iskrivljene svesti: ne razmatra činioce koji su smanjili aktuelnost utopije u socijalističkim ideologijama, ne uzima u obzir krizu, egzistencijalnu ugroženost i strah kao društveno izvišće mišljenja koje ne sazreva već se koleba u širokim amplitudama iz jednog ekstrema u drugi, niti mu je važna aktuelna potreba za rehabilitacijom kod bivših levičara koja se pravda zaoštravanjem kritike minule poželjne vizije društva, tzv. "prenaglašeno pokajanje", a o pragmatizmu i nedovoljnoj promišljenosti minulog opredeljenja kao važnim